

**[0731] WITTENSKIP EN TAALPLENNING. OER DE NIJE HÂNWURD
BOEKEN FAN IT FERING-ÖÖMRANG, IT MOORINGER FRASCH
EN IT WIRINGHIIRDER FREESK¹**

Arjen Versloot

Zusammenfassung

Mit der Veröffentlichung des neuen Freesk Uurdebuk der Mundart der Wiedingharde gibt es jetzt drei umfassende, modern angelegte Wörterbücher nordfriesischer Mundarten, nämlich das Wurdenbuk för Feer an Oomram (WFO) (Föhr-Amrumer Friesisch), das Frasch Uurdebök (FUM) (Mooringer Mundart) und das Freesk Uurdebuk (FUW) (Wiedingharder Mundart). WFO ist in erster Linie für die Sprachfriesen auf Föhr und Amrum geschrieben, FUM und FUW verfolgen sowohl sprachpflegerische wie auch wissenschaftliche Ziele. Das sprachpflegerisch gemeinte WFO ist graphisch deutlich und übersichtlich gestaltet worden, bietet einen Wortschatz, der den heutigen gesellschaftlichen Verhältnissen entspricht, und versucht, durch Berücksichtigung aller drei Untermundarten, allen Sprechern einen leichten Zugang zum Wörterbuch zu gewähren. In FUM und FUW findet sich auch der ältere, schon vergangene Wortschatz, und sie bieten daher mehr als WFO. Die semantischen Umschreibungen sind genauer, die Beispiele (mit Übersetzung für Nicht-Sprachfriesen) ausführlicher. Die Darstellung der mundartlichen Verschiedenheit, die vor allem im wiedingharder Friesisch ausgeprägt ist, ist nicht immer völlig gelungen, wie auch die Auswahl der Stichwörter manchmal zu sehr von der Furcht vor Germanismen geprägt scheint.

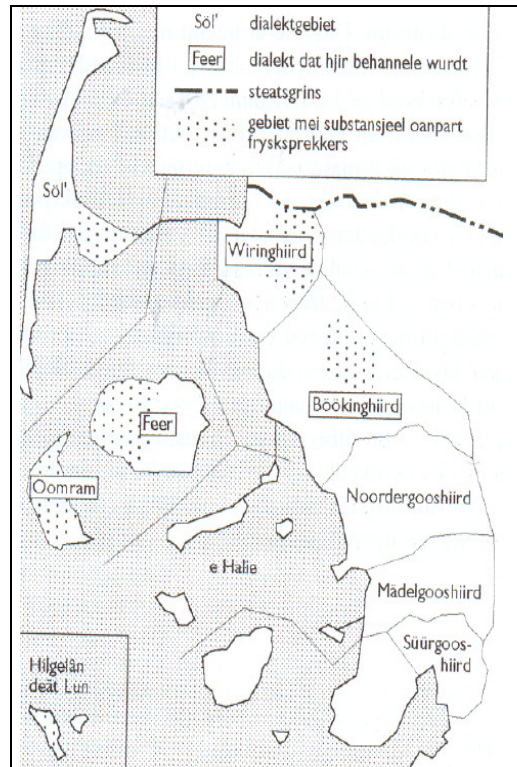
Die drei Wörterbücher sind sowohl für die Sprachpflege wie für die wissenschaftliche Aufarbeitung des Wortschatzes unentbehrliche Hilfsmittel. Es wäre wünschenswert, wenn auch für die anderen nordfriesischen Hauptmundarten derartige Wörterbücher bereitgestellt würden.

1. Ynliding

Der is amper in taalgebiet mei sa'n soad wurdboeken en wurdboekskriuwers as Noardfryslân. Ien fan de reden dêrfoar is it grutte dialektferskaat: njoggen

¹. Besprek fan: O. Wilts, *Wurdenbuk för Feer an Oomram*, B. Sjölin, A.G.H. Walker, O. Wilts, *Frasch Uurdebök* en A. Petersen, B. Sjölin, A.G.H. Walker, O. Wilts, *Freesk Uurdebuk*. Mei tank oan Claas Riecken, Anne Dykstra en de *Us Wurk*-redaksje foar har kommentaar.

haaddialekten op in gebiet fan likernôch 50 km breed en 70 km lang.² Ien dy't wat oer de Noardfryske wurdskat wite wol, moat him troch in grut ferskaat oan staveringen en wurdboekstilen hinne wrakselje om te finen wat er siket (Riecken, 1994, s. 1,2). Boppedat wiene guonnent fan de bêste wurdssamlingen net printe,



dy fan Nissen (1889) en Mechlenburg (1854), wylst oaren, lykas dy fan Johansen (1862)³ en Bendsen (1860), opset wiene as morfologyboeken en net as wurdboeken. Alhoewol't de basis foar de Noardfryske wurdboekskriuwerij breed is, wie

². De folgjende dialektgebieten wurde hjir ûnderskaat: Eilânnoardfrysk: 1. Hilgelân/ Deät Lun, 2. Söl', 3. Feer-Oomram; Fêstwâlnoardfrysk: 4. Wiringhiird (Freesk), 5. Böökinghiird (mei as belangrykste ûnderdialekt it Mooringer Frasch of koartwei Mooringer), 6. Noordergooshiird, 7. Mädelgooshiird, 8. Süürgooshiird, 9. e Halie. No. 8 is yntusken útstoarn, it Frysk fan de Kârhiird rekkenje ik op grûn fan Walker (1980) ta it Böökinghiirder Frysk.

³. De wurdskat fan Johansen is no ferskynd as wurdboek yn Jannen (1995).

lykas der dus wrychtich wol ferlet fan nije, goed tagonklike en wittenskiplik ferantwurde wurdboeken.

De 'Nordfriesische Wörterbuchstelle' fan de Universiteit fan Kiel (WBS) krige yn 1950 de opdracht om oan de hân fan it besteande materiaal, oanfolle mei eigen ûndersyk, in grut wurdboek fan it hiele Noardfryske taalgebiet gear te stallen. Dat stribjen paste yn it krewearjen fan taalkundigen yn hiele Dútslân om regionale dialektwurdboeken te skriuwen. Dat wie al begûn mei Schmeller syn wurdboek fan de Beierske dialekten (Schmeller 1827). In earste priuwke fan it 'Gesamt'wurdboek is ferskynd yn 1961 (Kuhn 1961). It die lykwols bliken dat ien grut wittenskiplik wurdboek op koarte termyn net helber wie; dêrfoar wie it dialektysk ferskaat te grut en it materiaal te heterogeen.⁴ Boppedat hie de WBS te krijen mei in oar ferlet, nammentlik dat fan betroubere, praktyske wurdboeken yn de nije stavering. De (beskieden) maatskiplike emansipaasje fan it Noardfrysk en it feit dat op hieltyd mear skoallen yn Noardfryslân omtinken jûn waard - en noch altiten wurdt - oan it Frysk, fregen om sokke wurdboeken. De WBS hat dêrom yn 1975 besletten om wurdlisten en hânwurdboeken út te bringen dy't yn dat ferlet foarseagen. Dêrmei waarden de wurdboeken fan de WBS ûnderdiel fan taalplenning, dy't liede moat ta it behâld fan it Noardfrysk.

De wurdlisten dy't de WBS útbrocht hat, binne benammen foar it ûnderwiis gaadlik en foar lju dy't ris in inkeld los wurd wite wolle of om de stavering fan in wurd sykje. Der binne wurdlisten Dútsk-Frysk en Frysk-Dútsk foar de dialekten fan Oomram, Feer, Söl' en de Wiringhiird.⁵

⁴. Yn Versloot (1994) behannelje ik it wurd fjild 'foet' en 'skonk' yngeand. Dêrby foel ek de heterogeniteit fan it Noardfryske materiaal op (s. 18). Oarsaak dêrfan is it grutte ferskaat oan skriuwers, it grutte ferskaat oan yngeandheid fan semantyske beskriuwings, it tiidsferskil tusken de boarnen en de mjitte fan beynfloeding troch oare talen, benammen it Heech- en Leechdútsk. Wat my lykwols opfoel wie dat de heterogeniteit fan de wurdskat en dan benammen fan de betsjuttings oer it hiele Noardfryske taalgebiet amper grutter wie as binnen ien haaddialekt: deselde ferskillen yn de betsjuttingsomskriuwing oppenearren har hieltyd wer; de lûd- en wurdskatferskillen binne foar de bestjuttingsstruktuer amper fan belang. Men moat dan wol ree wêze bepaalde ferskillen oer te sljochtsjen en de opfetting fan de ideale ynformant dy't *it* dialekt fan dat plak praat loslitte en ferfange troch in model fan individuen dy't hieltyd iepen steane foar ferskillende ynfloeden. De betsjutting moat dan net besjoen wurde as in wearde dy't in wurd op plak A perfoarst al en op plak B perfoarst net hat, mar as in mooglikheid dy't him by de sprekkers yn plak A en B uterje kin, somtiids mei deselde kâns yn beide plakken, somtiids yn plak A faker as yn plak B en somtiids yn plak A altyd en yn plak B nea (ferl. Versloot 1994:92). Mei in wize fan betsjuttingsomskriuwing dy't romte lit foar romtlik, tiids- en persoanlik ferskaat kin neffens my dan wrychtich wol in wurdboek fan it hiele Noardfrysk skreaun wurde. Sjölin is hiel oars fan betinken, bgl. Sjölin 1989:19: "Selbst benachbarte Mundarten [...] weisen ganz erhebliche Unterschiede [...] auf. Gerade diese spezielle Bedeutungsstruktur der einzelnen Mundarten geht im großen Eintopf des Gesamtwörterbuchs leicht unter."

⁵. Sjoch literatuerlist Wilts (1980b, 1982), Gantzel (1978), Sjölin (1991).

It earste hânwurdbboek ferskynde yn 1986: *Wurdenbuk för Feer an Oomram* (WFO), "Wörterbuch der friesischen Gegenwartssprache von Föhr und Amrum". De doelgroep wie de "[...] Benutzergruppe friesischsprachiger Laien [...]" (WFO, s. IX). Krekt it Fering-Öömrang is it noch meast libbene dialekt en dêr wie it ferlet fan in praktysk wurdbboek fan de hjoeddeiske taal foar Frysktaligen it grutst. It twadde hânwurdbboek, dat yn 1988 útkaam, is noch folle wiidweidiger. It is it *Frasch Uurdebök* (FUM) en behannelet de taal fan it Mooringerlân (de kearn fan de Böökinghiird).⁶ Yn 1994 ferskynde it *Freesk Uurdebuk* foar de Wiringhiird (FUW), dat yn doel, opset en foarmjouwing in soad op it *Frasch Uurdebök* liket. Dy lêste beide wurdboeken binne bedoeld as neislachwurk foar twa groepen fan brûkers: "[...] Sprachfriesen, Friesischlehrer und Friesischlernende, sowie [...] Mundartforscher, Volkskundler und Heimatforscher." (FUM, s. V). Hja moatte sa folslein mooglik de wurdskat fan de dialekten werjaan.

Yn dit artikel besprek ik dy trije hânwurdboeken. Ik wol sa oan de hân fan konkrete foarbylden in soarte fan oersjoch jaan fan de oanpak fan de wittenskiplike Noardfryske wurdboekskriuwerij. It is perfoarst net de bedoeling om dy nochris yn syn gehiel oer te eidzjen; dêr binne al genôch publikaasjes oer ferskynd.⁷ Ik kin ek gjin útspraken dwaan oer de krektens fan wurden, har lûdfoarm of betsjuttings; dêrfoar is myn kennis fan it Noardfrysk te beheind. Allinnich de ferliking mei oare wurken kin ris in fraachteken opsmite, mar dy oaren kinne fansels ek de planke wol ris misslein hawwe.

Yn it neikommende wol ik op 'e folgjende saken yngean:

Untstean fan de wurdboeken	§ 2
Opbou fan de wurdboeken	§ 3
Kar fan de stekwurden	§ 4
Betsjutttingsbeskriuwing	§ 5
Stavering en útspraak	§ 6
Dialektysk ferskaat	§ 7
'Grienmank', in tal losse opmerkings oer dingen dy't my opfallen binne	§ 8

2. Untstean fan de wurdboeken

Oer it tastânkommen fan it WFO hat Wilts in ferslach (1984) en in mear algemiene skôging (1983) skreaun. Oer it FUM binne publikaasjes ferskynd fan

⁶ It wurdbboek is troch Kellner (1991) omdraaid ta in Dútsk-Frasch wurdlist, dy't noch oanfolle is oan de hân fan Petersen (1973).

⁷ Sjoch Sjölin (1984), Anmerkung 2.

Sjölin (1984, 1989) en Walker (1984). Fan it tastânkommen fan it FUW wurdt yn de ynliding fan it boek koart ferslach dien (FUW, s. vi-viii). Fierders hat Petersen dêr in artikel oer skreaun yn *Nordfriesland* (1994).

De trije boeken binne op hiel ferskillende wize ûntstien. It WFO giet út fan in wurdskat, gearstald op grûn fan Arfsten syn wurdboek (1965), oanfolle mei wurden dy't oerset binne út in Dútske basiswurdskat. Sa ûntstie in kearnwurdskat fan ± 5000 wurden. Dy binne foarlein oan respondinten en doe wer bewurke. Dat is noch twa kear werhelle en sa kaam de redaksje op sa'n 13000 wurden, dy't úteinlik, mei alle ferwiisartikels derby, op sa'n 18000 stekwurden útkomme. Sa waard in eigentiidske wurdskat opboud sûnder de lest fan allerhande ferâldere wurden út âldere boarnen, dy't foar de taalskiednis wol nijsgjirrich binne mar net foar it doel fan it WFO.

Utgangspunt fan it FUM wie it materiaal dat yn de WBS oanwêzich wie, mei as kearn it materiaal fan Bende Bendsen (1860), Moritz Nissen (1889) en V.T. Jörgensen en ferskate oaren (FUM, s. V). It is, lykas it FUW, in diagroan wurdboek, dat wol sizze, it jout de taal fan ferskillende tiden mei ferskillende materiële en geastlike omstannichheden wer. Doe't de earste foarriedige artikels al oant en mei de J klear wiene, kaam de redaksje ta de konkluzje dat de opset net doogde en it materiaal te beheind wie, benammen as it gie om de betsjuttingsopjeften (Sjölin 1984:17). Der is doe in nije start makke, wêrby't saken as slachte/bûging, útspraak en benammen betsjutting krekt neifrege waarden by kompetinte sprekkers, in oantal âldere minsken. Dy kamen sels ek mei ferbetterings en oanfollings. It gehiel waard ferwurke en nochris neisjoen troch de respondinten. Sa ûntstie út it âlde materiaal in samling dy't brûkber wie foar in yngeande taalbeskriuwing (Walker 1984).

It FUW is basearre op it wurdboek fan Peter Jensen (1927). Jensen hat dêr letter yn hânskrift noch oanfollings op makke, dy't ek yn it FUW opnaam binne. Fierder hie Jensen in list mei farianten út it doarp Ämesbel/Emmelsbüll ta syn foldwaan. De redaksje hat dat materiaal noch oanfolle mei útkomsten fan eigen sammelwurk. It gehiel is redaksjoneel hielendal be- en omwurke.

3. Opbou fan de wurdboeken

De fiertaal yn alle trije wurdboeken is it Heechdútsk. De kar foar it brûken fan in stevich fêstige skriuwtaal, dy't boppedat alle brûkers fan it Frysk yn 'e macht hawwe, is benammen in praktysken ien. It sparret in soad romte yn de gefallen dat ien-op-ien oersettings mooglik binne. Foar wurdboeken fan in taal mei sa'n bytsje sprekkers dy't tagelyk ek foar net-Frysktaligen brûkber wêze moatte (bgl. yn it ûnderwiis yn it Frysk), is de kar foar in grutte taal as it Dútsk begryplik (ferl. Sjölin 1989:18; FUW, s. vi, vii). Alhoewol't it twatalige wurdboeken binne, binne

it perfoarst gjin oersetwurdböeken, yn alle gefallen net foar Frysktaligen om in Dútske tekst te skriuwen. Hja binne bedoeld om it begryp fan it Frysk te fergrutsjen by Frysk-en Dútsktaligen (Sjölin 1989:18). Yn de ynliding fan it FUW wurdt de omskriuwing brûkt fan "[...] Bedeutungswörterbuch [...] - mit Deutsch als Metasprache [...]" (s. vi-vii). De skriuwers binne har tagelyk wol hiel dúdlik bewust fan it feit dat it ferbân tusken de betsjutting fan in Dútsk en in Frysk wurdt lang net altyd ien-op-ien is (Sjölin 1984:23; FUM, s. V). "Eine Ausgliederung der Wortinhalte wurde in vielen Fällen auch dort vorgenommen, wo im Hochdeutschen nur eine Entsprechung vorliegt [...]" (FUW, s. xvi).

It WFO hat mei it each op de brûkers in ienfâldige, oersichtlike opbou. Ynstee fan it slachte oan te jaan wurdt it lidwurdt foarop set en de meartalsútgong der achteroan. As der ek noch wat oan de stam fan it wurdt feroaret, wurdt it meartal folslein útskreaun. De wurdsorte wurdt net oanjûn; homonime gefallen fan twa ferskillende wurdsorten wurde gewoan nei-inoar as aparte stekwurden jûn. Op it stekwurdt folget - as it wurdt net yn alle dialekten yn dy foarm yn gebrûk is - in oantsjutting fan it dialekt en dêrnei de oersetting. It lettertype is strak en grut. Elke nije be-

teel (täält; tääld; tääld) wf.

1. zählen;

2. abzählen: *Teel ens twuntig wiarpualer faan waanj!*

3. schätzen, achten: *Teel neemen muar üüs di salew.*

4. rechnen, verlassen auf: *Dü könst üüb mi teel.*

at **teel**, -en (det) wf.am. Märchen, Erzählung

föl teel wees [z] u wf. anerkannt sein, begehrt sein

Fragmint út WFO (s. 281)

¹teele, di; - Diele, Fußboden

²teele r. Vb. 1) zählen: *hi deet, as wan'r ai tu trii ~ koon er tut, als könne er nicht bis drei zählen* 2) rufen: *dü kamst jüst, as wan ik de teeld hāi du kommst wie gerufen* 3) wecken: *ik wal de mjarneeder am fiw ~ ich will dich morgen früh um fünf wecken* 4) zählen, sich verlassen: *deer teel ik ninte aw* darauf verlasse ich mich nicht

teeleplüne, da Wischtuch (für den Fußboden), Feudel

Fragmint út FUM (s. 241)

tjile, di; - (1) Fußboden, Diele: *wān e koat ai ine ās, spēle e mūse ādw e - ; hi smiij dat hiile skrumel to -* (auf den Fußboden)

tjile r. Vb. (2) 1) zählen: *et reef nāmt uk fuon tjild skeepe* der Fuchs nimmt auch von gezählten Schafen 2) zählen, wert sein: *hi wūrd ai mur tjild as e suin* (Sand) *oner e fāite* 3) rufen, befehlen: *hi kuon saacht, hi tūr man -* er hat es leicht, er braucht nur zu befehlen

Fragmint út FUW (s. 335/336)

tsjutting wurdt mei in nûmer oanjûn en begjint op in nije rigele. Betsjuttings wurde faak begoalat fan foarbyldsintsjes, dy't net oerset wurde, want de brûkers binne ommers yn it foarste plak Frysktaligen. Alles wurdt folút skreaun sûnder oanhellings- of weilitstreekjes (útsein by de meartallen). (Dialekt)arianten en stamtiden wurde meast as selsstannige stekwurden opfierd, útsein de gefallen dat it fuort foar of nei it haadstekwurd stean soe.

It FUM en it FUW binne wat dreger te lêzen om't alles wat tichter opinoar stiet. It lettertype fan it FUW is noch wat lytser as dat fan it FUM en boppedat minder skerp. Beide hawwe in skreefde letter, dy't wat sjiker bylket as dy fan it WFO. Fan elts haadwurd wurdt it lidwurd en meartal oanjûn. By oare wurden stiet de wurdsoarte oanjûn. In folsleine list fan ûnderskate wurdsoarten ûntbrekt. Fan ûnregelmjittige tiidwurden binne de stamtiden opjûn by it grûnwurd. De stamtiden binne net as trochferwizingsstekwurden opfierd. De ôfbrekpunten fan stekwurden binne dúdlik oanjûn. Elke betsjutting wurdt safolle mooglik troch foarbyldsinnen en taaleigen ferdúdlike. It taaleigen komt by it FUW foar fierwei it grutste part fan Jensen. Foar de oare boeken is it yn gearspraak mei de respondinten fêststeld. De sinnen wurde yn it FUW en it FUM, oars as yn it WFO, mei it each op de brûkers oerset.

4. *Kar fan de stekwurden*

Doel fan it WFO wie om in wurdskat fan de hjoeddeiske taal te krijen. Dat hjoeddeisk moat faaks al tusken skrapkes set wurde: "Bei der Zusammenstellung des Sprachmaterials wurde allein von der Sprache der jetzigen älteren Generation ausgegangen, wobei auch Wörter aufgenommen wurden, die zwar bekannt, aber nicht mehr aktiv im Gebrauch sind. [...] Die Zahl antiquierter Wörter, die aus kulturhistorischen Gründen dennoch Einlaß fanden, läßt sich [...] an den Fingern abzählen." (Wilts 1984:34) It boppesteande liket wat yn striid te wêzen mei it idee fan de 'Gegenwartssprache'. In wurdboek fan in sterk bedrige en hurd feroarjende minderheidstaal op basis fan it taalgebrûk fan allinnich de jongere generaasjes is lykwols út it eachpunt fan kwalitatyf taalbehâld net winsklik.

Ik jou hjirûnder in pear foarbylden fan wurden dy't by de nije tiid passe. De letter *d* haw ik trochsneupt om dêr wat foarbylden út te heljen en fierders jou ik in pear oare wurden dy't ik mear tafallich tsjinkaam bin.

<i>autu</i>	auto (s. 50 <i>auto</i>)
<i>drachtenskööl</i>	dûnsgroep dy't yn Fering klaaiïng dûnset
<i>driüger</i>	waskdroeger
<i>duusche</i>	dûsje
<i>kuphiüs</i>	warehûs
<i>wel</i>	fyts

De ynlieding (WFO, s. IX) neamt fierder *tilefun, friiser, fernseen, terorisem*. In hiel aardich gefal, in bytsje ferlykber mei skilders dy't harsels yn in hoekje fan in skilderij ôfbyldzje, is it wurd *wurdenbuksteed*, 'Wörterbuchstelle'. It komt net foar yn it FUM of it FUW. Yn it FUW ûntbrekt oars ek it wurd *uurdebuk*!

Foarbylden fan wurden en betsjuttings dy't yn de nije tiid mûlk net sa gongber mear wêze sille, binne:

dracht 'Schulterjoch zum Tragen von Lasten'
dule 'Grenzlinie bestimmen'

By it FUM en it FUW wie it it stribjen om de hiele wurdskat, fan eartiids en no, op te nimmen. Fansels leit de klam dêrby dochs op it âldere en autentike en minder op jonge ûntlënings. De wurdskat fan it Noardfrysk hat nammentlik in iepen ein nei it Heechdútsk. Yn in taal as it Noardfrysk jildt "daß alle Friesen zumindest zweisprachig sind, und meist das Deutsche weitaus besser beherrschen und öfter sprechen als das Friesische. Demzufolge treten in friesischen Sprechsituationen immer wieder Äußerungen auf, die mechanische Morphem-für-Morphem-Umsetzungen eines deutschen Ausdrucks sind. Solche 'konvertierte' Ausdrücke können sowohl im bestehenden System voll integriert sein, als auch jeden Augenblick beliebig ad hoc gebildet werden. Ihre Zahl ist somit theoretisch unendlich [...]" (FUW, s. vii). Mutatis mutandis jildt itselde foar it Frysk en it Nederlânsk. It is by twa talen dy't, los fan de beynfloeding dy't syngroan bestiet, dochs ek ing besibbe binne, faak net út te meitsjen at in wurd mei help fan konverzjeregels út de oare taal oernaam is, of dat it oarspronklik is.

Dy iepen ein fan de wurdskat soarget foar lestige ôfwagings by de kar fan de stekwurden. De redaksjes fan it FUW en it FUM hawwe der foar keazen om sokke 'konvertierte Ausdrücke' net op te nimmen: "Lexeme und Idiome jeglicher Art, die sowohl formal als auch semantisch mit dem Deutschen übereinstimmen, werden i. allg. nicht im Wörterbuch verzeichnet [...]" (idem). In wurd as **lākseem*, 'Lexem', sil men dan ek omdoch yn it FUW en it FUM sykje. Doch is it dan wat nuver dat wy wol de wurden *interesiire* (FUW) / *intresiire* (FUM) en *klawii'r* (FUW) / (net yn it FUM, wol yn Kellner 1991) fine. Oarsom siket men yn it FUW fergees om it wurd foar 'stasjon'. Jensen jout wol *bân*, 'Bahn, Eisenbahn' en *bânkard*, 'Fahrkarte', *bânstich*, 'Bahnsteig', yn it FUW fine wy allinnich *boon*, dat û.o 'Eisenbahn' betsjut. It FUM fernijt ús wol, njonken *boon*, dat in 'Bahnhof' *boonhuf* en in 'Bahnsteig' *boonstich* hyt. It WFO hat ek *boon* en *boonhoof*. It liket as hat de redaksje fan it FUW it soms te moai dwaan wollen. Dêrby hawwe se guon wurden dy't "im bestehenden System voll integriert" binne, ek oerslein.

By de gearstalling fan it WFO hie de redaksje minder lest fan dat probleem. "Richtschnur für die Aufnahme war immer die tatsächliche Verwendung eines Wortes [...] durch einen kompetenten Mundartsprecher. [...] Unerheblich war auch

die Herkunft eines Wortes, solange das Wort als gesicherter Bestandteil der gesprochenen Sprache anzusehen war." (Wilts 1984:35). Gearstallings, lienwurden of -oersettings binne allegear opnaam as se mar gewoan Fering-Öömrang binne.

By ferliking mei de dissertaasje fan Jensen (1925) hat my bliken dien dat net alle wurden dêrút ek opnaam binne yn it FUW. Sa steane *almonak* en *katoliik*, dy't ek al yn Jensen syn wurdboek út 1927 steane, der al yn, mar de wurden *kateeta*, 'kateder' en *eepistel*, 'brief' net (sj. Jensen 1925:26) en sa haw ik mear wurden of dialektyske farianten fûn dy't misse. Oer de trochferwizings fan dialektfarianten yn § 6 mear.

Om de trije wurdboeken nochris better mei-inoar ferlykje te kinnen haw ik se nêst it priuwke fan it grutte Noardfryske wurdboek (1961) lein.⁸ Dat beslacht de wurden *glaberig-Gluuw*. Yn it priuwke steane 258 stekwurden, de ferwiisartikels net meirekkene. It oantal stekwurden yn it WFO is op datselde trajekt 71, yn it FUM 60 en it FUW 59. Om mear ynsjoch te krijen haw ik it trajekt *glaberig-Glääs* (31 stekwurden) besjoen op hokker stekwurden foarkomme yn hokker wurdboeken. Dat jout de folgjende útkomsten:

NFW = priuwke 'Nordfriesisches Wörterbuch';

hwb. = it oanbelangjende hânwurdboek

	yn hwb. +NFW	allinnich NFW	allinnich hwb.	totaal
Ferring-Öömrang	10	8	2	20
Mooringer Frasch	10 (12)	1	5 (3)	16
Wiringhiirder Freesk	7 (9)	0	2 (0)	9

Lês: der binne 10 Fering-Öömrang lemmata dy't sawol yn it hwb. as yn it NFW steane, 8 dy't allinnich yn it NFW en 2 dy't allinnich yn it hwb. steane. Mei-inoar hat it Fering-Öömrang 20 lemmata op it ûndersochte trajekt yn de oanbelangjende wurdboeken.

Foar de sifers tusken heakjes binne de gefallen meiteld dat in stekwurd as sadanich al yn it NFW stiet, mar dat in opjefte foar it oanbelangjende dialekt ûntbrekt.

Fan de 20 wurden dy't der blykber yn it Fering-Öömrang binne op it ûndersochte trajekt, steane mar 12 yn it WFO. Foar it FUM binne dat 15 út 16

⁸. It is hjir net de bedoeling om djip op de oanpak fan it NFW yn te gean. Opfallend wie it grutte oantal ferskillen yn skriuwwize tusken it NFW en benammen it FUM en it FUW.

en foar it FUW 9 út 9.⁹ Dat lit sjen dat it WFO net folslein besiket te wêzen. It NFW, besiket dat al. Bygelyks: *glääd*, 'glêd' stiet wol yn it WFO, *gläåde*, 'glêd meitsje' en *glääderig*, 'glysterich' net. Wurden dy't al yn it WFO steane en net yn it NFW, binne *gläädstian* (nêst *blankstian* en *fliis*) 'estrik' en *gläädwiir*, 'glatter Weidedraht'. It lêste is nei alle gedachten in typysk wurd út de nijere tiid, dat goed past yn de pretinsje fan it WFO as wurdboek fan de 'Gegenwartssprache'.

Ut it feit dat amper wurden yn it NFW steane dy't net yn it FUM en it FUW foarkomme, docht bliken dat dy wurdboeken folle mear folsleins neistribje as it WFO. It iene gefal foar it FUM is *glanerig*; *glanere* stiet wol yn it FUM en it NFW. Oarsom biede de hânwurdboeken mear as de samling fan it NFW doedestiids. Opfallend binne benammen de gefallen fan wurden (twa it dialekt) dy't it NFW net hat foar de oanbelangjende dialekten, mar dy't dêr wol foarkomme. Under de wurden dy't allinnich yn it FUM foarkomme, fine wy in wurd út it ferline: *glaishååge*, 'Klammer, die die Schubkarrenplanken festhält' en it modernere *glatwäär*, 'Weidedraht', dat oerienkomt mei Feering-Öömrang *gläädwiir*. Dat binne tagelyk foarbylden fan it dûbelde wrâldbyld dat Sjölin (1989:18) neamt: sawol wurden út in (hast) ferdwûn ferline as wurden dy't hearre by de moderne tiid komme yn it FUM en it FUW foar.

5. Betsjuttingsbeskriuwing

Oer de kwaliteit fan de betsjuttingsbeskriuwing kin ik net in soad sizze, mar it is dúdlik dat de redaksjes wakker flyt dien hawwe om de ferskillen mei it Heechdútsk oan te jaan. Benammen it gefaar om wurden op ien line te setten mei it etymologysk besibbe wurd yn de oare taal sûnder oan te jaan hokker dielbetsjuttings no krekt oerienkomme, is dúdlik ûnderkend (ferl. Sjölin 1984:21-24). Ferliking tusken it FUW en it FUM leart dat de folchoarder fan betsjuttings yn beide wurdboeken net altyd lykop rint of dat de omskriuwings soms krekt eefkes oars binne, wylst dúdlik is dat it om deselde betsjutting giet. Hjirmei reitsje ik wer oan de (ûn)mooglikheden fan in grut wurdboek fan it Noardfrysk. It tafal (redakteur, respondinten) sil hjir de belangrykste oarsaak foar ferskillen tusken de wurdboeken wêze.

It begruttet my al dat yn it FUW net nei oare wurden út in wurd fjild trochferwiisd wurdt, lykas yn it FUM dien is. Dat jout nammentlik foar dejinge dy't yn dy taal skriuwe wol, in wichtige help.

⁹. Dat foar it ferling-öömring blykber 20 wurden op dat trajekt besteane en foar it wiringhiirder freesk mar 9 hinget mear fan it dialekt ôf; it ferling-öömring hat blykber gewoan mear wurden mei *gl-*.

6. Staving en útspraak

De staving folget de prinsipes fan de Noardfryske staving, dus lange lûden en koarte spande lûden wurde werjûn troch de lûden dûbeld te skriuwen. Bylûden wurde net dûbeld skreaun. Foar it Fering-Öömrang jildt dat de staving fierhinne fonologysk is, dus ien foneem wurdt werjûn mei ien grafeem.¹⁰ It wurdboek fan dat dialekt jout in koart oersjoch fan de staving en de útspraak (WFO, s. XI-XII).¹¹

It FUM is oer de útspraak wol hiel koart om 'e hoeke. Yn it Mooring steane *oo*, *oi*, *öö* en *ää* hieltyd foar twa fonemen, in iepen en in sletten. By de earste trije wurdt de iepen útspraak apart oanjûn achter it wurd. Blykber om't de útspraak fan *ää* direkt fan it folgjende bylûd ôfhinget, wurdt dat net fierder oanjûn. Fierdere oanwizings oer de útspraak ûntbrekke.

De útspraak fan it Wiringhiirder Frysk kin men opmeitsje út de útlis dy't dêroer jûn wurdt yn de ynliding (s. viii-xi). Dêr stiet *oo* foar trije fonemen - [o:], [ô:] en [o^a] - en *ee*, *ää* en *öö* foar twa fonemen. De iepen en/of de twilûdige útspraak wurdt by it stekwurd oanjûn, lykas lingte fan <ii> en de útspraak fan <s> yn ynlaut. Wat útspraak oanbelanget is it FUW krekt eefkes folsleiner as it FUM.

It Fering-Öömrang en it Mooringer Fräsch hiene al wat langer in begjin fan in skriuwtaal op basis fan de algemiene Noardfryske staveringsregels. Op de taal fan de Wiringhiird wiene dy regels noch amper tapast en it kaam der dus op del dat de staving dêrfan fan de grûn ôf opboud wurde moast.

In grut probleem by it bepalen fan de staving fan it FUW wie it nimmen fan in beslissing oer it al as net skriuwen fan de net-etymologyske <r>, sa't dy troch Jensen brûkt waard. Foar konsonant en yn auslaut wurdt oarspronklike /r/ nammentlik as sintralisearre fokaal [^a] útsprutsen (lykas yn it Heechdútsk en Deensk), mar boppedat binne /ee/ en /oo/ foar bepaalde konsonanten wurden ta twilûden [e:^a], [o:^a]. Foarbylden binne *beed*, 'bêd', *root*, 'rôt', dy't Jensen konsekwint mei <r>, dus *bêrd*, *rôt* skriuwt. Mei tapassing fan syn útspraakregels foar <r> jout dat de krechte útspraak. De redaksje hat der foar keazen om de net-etymologyske <r> net te skriuwen. Spitigernôch fernimme wy yn de ynliding net wannear't <ee> en <oo> dan as [e:^a] en [o:^a] útsprutsen wurde moatte (s. ix) (ferl. Jensen 1925:38). By de stekwurden wurdt de útspraak wol oanjûn. Itselde ferskynsel docht him oars ek foar by de lange felêre /å:/. Dat foneem is lykwols

¹⁰. As men in tal útspraakferskynsels dy't allinnich noch by de âldste generaasje en dan benammen op West-Feer libje, oersljochtet.

¹¹. De iennichste útsûndering dy't it WFO neamt, is de útspraak fan *s* as [s] of [z] (wurdt oanjûn by de wurden). Fierders kin *e* in wat ôfwikende klank hawwe, mar dat giet neffens fêste regels.

altid keppele oan <r> of [^a]. It wurdt as twilûd skreaun: <oa>, bgl. *hoard* 'hurd'. Datselde twilûd fine wy wer yn *foale*, 'falle', *oan*, 'ien', dy't Jensen dan wer as *fârle*, *ârn* skriuwt. Neffens de systematyk fan /ee/ en /oo/ soe hjir dan ek in ienlûd stean moatte en dan soe <ââ> yn 'e beneaming komme. Lykwols is <oa> foar kar naam, wat fanwegen de twilûdige útspraak fan it foneem ek wol goed útkomt (Petersen 1994:27) In útstaving fan it ferskynsel hie nei myn betinken dochs aardich west, dus bygelyks <ea> foar [e:^a], <oa> foar [o:^a] en <ââ> foar [â:^a].

De <r>-kwesje hat oars foar in soad diskusje soarge tusken de wurdboekôfdieling en de Wiringhiirders. Wy meie oannimme dat de koarte werjefte yn it artikel yn *Nordfriesland* (Petersen 1994) dêr in flauwe werjefte fan is. Sjölin hat him der benammen foar útsprutsen om de net-etymologyske <r> fan Jensen net oer te nimmen. De Wiringhiirders beskôgen dy staving mei <r> no krekt as in skaaimerke fan har dialekt. Likebrueren meitsje wol faker it fersin om staving as skaaimerke fan de taal te beskôgjen. Sjölin hat syn sin krigen, mar yn it wurdboek is fyntsjes opmurken: "Daher entstehen in der Landschaft oft umgekehrte Schreibungen".

In lytse ûngerjochthichheid yn it FUW fine wy by de <iu>. Sa't út de list 'Fuon 'aab' bit 'würm' (Sjölin 1991) bliken die, wie it doel earst om foar it dialektysk ferskaat /iw/ (Horbel, Ämesbel) - /üu/ (oare dialekten) de kompromisstaving <iuw> te brûken. Sa wurdt it nammers ek noch presentearre yn it foaropwurd, s. xiv. Yn it wurdboek sels koe ik *riuwe* en *skriuwe* lykwols net fine en op s. x stiet <iu> ek al tusken heakjes, dat dy beliedswiziging is net mear hielendal krekt yn it wurdboek ferwurke. Dat wurdt nei alle gedachten ek bedoeld mei de opmerking yn it *Nordfriesland*-artikel dat bepaalde feroarings noch op it alderlêst ynfierd wurde moasten.

Foar ien dy't wend is oan de Westerlauwerskfryske staving, binne Noardfrysk *schonge*, 'sjonge' en *schörk*, 'tsjerke' ek altyd wat nuver. Jensen skriuwt de wurden mei <sj>. De staveringsregels foar it Fering-Öömrang fan 1974 (Århammar 1974:183) befelje de staving mei <sj> oan. Troch it ûnfoldwaande ynboargerjen fan dy staving is dy letter foar it Fering ferfongen troch <sch>, alhoewol't <sj> as de bettere staving beskôge wurdt (Wilts 1980a:144). Allinnich foar it dialekt fan Amrum wurdt de staving <sj> oanholden, om't it Öömrang faker <sj> hat as it Fering, bgl. *sjok*, Fering *tjok*, 'tsjok'; *sjauer*, Fering *ffauer*, 'fjouwer' en stavingen as **schok* en **schauer* blykber ek de Noardfriezen te stûf wie.

Alde en nije útspraakgewoanten en Dútske en etymologyske skriuwwgewoanten wurkje hjir tsjininoar yn. It Mooringer hie yn de 19de ieu <sch> út Afr. <sk> krigen (Johannsen 1967:8), Jensen beskriuwt de ûntjouwing /sk/ > /ʃ/ foar Ämesbel. Fanâlds hie it Noardfrysk /sk/ nêst /sj/, dy't ticht tsjin de Frysk/Nederlânske útspraak oanlei. Yn it Mooringer foelen beide gear yn de Dútske /ʃ/, dat dêr soe in staveringsferskil <sch>-<sj> net fonologysk wêze. Ek yn it Fering, dat

/sk/ (meast) holden hat, ferskoot /sj/ by de jongste generaasje nei /j/ (Parker 1993:90). Tegearre mei it feit dat de Dútske <sch> foar de Noardfriezen de tichtstbylizzende skriuwwize is foar /sj/, makket dat de stavering <sch> it hast oeral wûn hat.

7. *Dialektysk ferskaat*

It is lestich om yn dizze tiid in goed ûnderskied te meitsjen binnen de ferskillende haaddialekten. Yn it foarste plak moatte wy ús ôffreegje at de stabile homogene doarpsdialekten wol bestienen. Jensen tocht fan al (1925:115), mar skriuwt op s. 44 wol oer ferskowing yn de útspraak fan /sk/ en /j/. Twads binne troch de tanommen mobiliteit de ferskillen dy't der wiene trochinoar rekke. En treds binne guon ferskillen ek nochris ferdwûn om't guon lûdfarianten, betsjuttings of wurden weiwurden binne ûnder ynfloed fan it Heechdútsk. Alles mei-inoar net in botte geunstige sitewaasje foar it beskriuwen fan dialektysk ferskaat.

Yn it WFO wurde de trije ûnderdialekten safolle mooglik as lykweardich behannele. Binnen it Mooringer bestiet allinnich in bytsje fonologysk ferskaat, dat dêr wie it probleem minder driuwend. Yn de hiele Böökinghiird binne de ferskillen grutter, mar troch it beheinen ta it Mooringer koene dy problemen omsyld wurde.

De redaksje fan it FUW hat derfoar keazen om de sitewaasje te beskriuwen sa't dy der yn har boarnen hinnelei en hat gjin ynterpretaasje tapast (s. xii). Dat hat fan gefolgen hân dat se der in soad ynkonsekwinse op ta krige. Boppedat sit der in logyske ynkonsekwinse yn. De basis fan it wurdboek is fan Jensen, dy't skerp ûnderskied makke tusken de doarpsdialekten. Oan 'e oare kant is gâns materiaal fan no ferwurke sûnder krityske hifking op dialekt. Lestich wie boppedat dat Jensen syn taal fan Horbel beskreau, wylst foar it FUW it dialekt fan Naisjösbel as útgongspunt keazen is.

7.1 *Wurdskatferskaat*

Yn it WFO wurde wurden út in bepaald dialekt as stekwurd opnaam mei oantsjutting fan it dialekt dêr't se yn foarkomme. Sa steane bygelyks Öömrang *boks* en Fering *brek* 'broek' der beide as stekwurd yn, elk mei oantsjutting fan it dialekt.

Jensen jout op side 116 in tal dialektyske wurdskatferskillen binnen it Wiringhiirder, allegear Ämesbel tsjinoer de oare doarpen. Ik haw in oantal dêrfan neisjoen en dy wiene as aparte stekwurden opfierd sûnder trochferwizing nei it oare stekwurd. Der wurdt dus blykber gjin dialektysk wurdskatferskaat oanjûn. Blykber komme tsjinwurdige waarnimmings en dy fan Jensen ek net altyd oerien. Sa jout Jensen (1925:116) Äm. *hûînt'e*, 'Brotnust' nêst *stÿte* foar de oare

dialekten. Yn syn wurdboek befestiget er de Ämesbeler foarm, mar by *stýte* jout er Äm. *stjytte*, *hûû'nte*. It FUW jout *stjüte*, *stüüite*, mei de betsjuttingen 'Knust' en 'Semmel' en *huuinite*, Äm. *huuute*, 'Brotknust'. De foarmen dy't neffens Jensen typysk binne foar Ämesbel, binne neffens is it FUW algemien Wiringhiirder. Foar Ämesbel jout it FUW dan wer in wurd dat by Jensen net foarkomt. Ien fan beide boarnen hat it dus ferkeard. Op s. xii fan it FUW wurdt wurdskatferskaat wol neamd, mar ik bin by it trochblêdzjen sa gau gjin foarbylden tsjinkaam.

7.2 Fonologysk ferskaat

Yn it WFO binne de aparte lûdfoarmen fan de ferskillende dialekten meast as apart stekwurd opjûn om't der net in 'bêste dialekt' bestiet (s. XI). Allinnich by gearstallings en foar- en achterheaksels binne de ferskillende foarmen ûnder it stekwurd fan Westerlandfeer, it dialekt mei de measte sprekkers, te finen. Om't it WFO in brûkerswurdboek is, is de problematyk fan it dialektysk ferskaat sa folle mooglik bûten de brûker om ferwurke; elk kin syn of har eigen foarm direkt as stekwurd opsykje.

Der ûntstiet binnen taalmienskippen mei sa'n bytsje sprekkers en sterke druk fan bûtenôf maklik fariaasje yn de útspraak dy't idiolektysk wêze kin. Dêrnêst binne der fansels de 'klassike' dialektferskillen en nochris de ynterne ûnjouwings dy't foar ferskowings binnen dy wenstige ferdieling soargje. In foarbyld fan in wurd dêr't soks wolris trochinoar rûn wêze kin is: *Däänemark* am.; *Deenemark* wf.am.; *Denemark* sûnder dialektoantsjutting (dus hiel Feer + Oomram?). In oar opfallend foarbyld is *bäärs* amrum 1.'Regenguß', 2. 'gründliche Durchnässung durch Regenguß'; *bääs* föhr. 'gründliche Durchnässung durch Regenguß'. Men freget jin ôf yn hoefer't yn beide gefallen sprake is fan echt dialektaal ferskaat. Soe it idiolektysk ferskaat hjir net te'n ûnrjochte keppele wêze oan it komôf fan de respondinten? Wilts wiist sels op dat gefaar yn de ynlieding (WFO, s. X).

It fonologysk dialektferskaat binnen it Mooringer is lyts. De pear ferskillen tusken it westen en it easten steane yn in koart tabeltsje op s. VII fan it FUM. De eastlike farianten binne as haadfoarm naam, om't dat dialekt de measte sprekkers hat. Dy kar wykt oars ôf fan de tradysje dy't der wie; sawol it wurdboekje fan E. Petersen (1973) as dat fan V.T. Jörgensen (1955) giene út fan it Westermoorring. Ek Albrecht Johannsen, dy't in soad materiaal foar it grutte wurdboek garre hie, brûkte it Westermoorring.

Op s. xii ff. fan it FUW wurdt wiidweidich op it fonologyske ferskaat yngien. Dêrby is yn haadsaak in syngroane oanpak brûkt. Op s. xv wurdt ek in oantal foarbylden fan histoarysk beskaat ferskaat jûn, mar dêr is it ien en oar net alhiel dúdlik. Sa beflappe de neamde ûntjouwings 'Altes e > e:', 'Altes ē > e:' en 'Altes o > o:' de oergong fan Aldfrysk nei Nijfrysk. It neamde 'Altes āld > ald' moat grif oarsom wêze: 'Altes ald > āld' en tegearre mei 'Altes au > ā' giet it dan om

de oergong fan Westgermaansk nei Aldfrysk. Hoe't it no krekt sit, wyt ik net, mar op s. xv wurde as Ämesbeler farianten fan *seek*, 'sek' en *skeep*, 'skiep' de foarmen *seek* en *schäip* jûn. Jensen jout yn syn wurdboek Äm. *sēik* 'sek' en yn Jensen 1925:114 *šēp*.

Om't it grutste part fan it fonologyske ferskaat binnen it Wiringhiirder Frysk regelmjittich is, is it ûnderbrocht yn in tabel mei njonken inoar hieltyd de standertfoarm en de útspraak yn de ferskate doarpsdialekten (s. xiii-xv). Sa kin men dus maklik weromfine hoe't in stekwurd der nei alle gedachten útsjocht as men fan in bepaalde dialektyske fariant útgiet. De tabel is dus tige fan belang foar de memmetaalbrûkers. Ut de ynlieding meitsje ik op dat de tabel in hiele soad trochferwizings yn it wurdboek ferfange moat. Yn 'e praktyk is dat net hielendal konsekwint útfierd. Sa fynt men by *skeep*, dat neffens de regels de Ämesbeler fariant *schäip* hawwe moatte soe, gjin ferwiisartikel. By *skäp* stiet allinnich achter it meartal *skääbe*: *schääwe* (Emm.). Dat yn Ämesbel it inkeltal **schäp* wêze sil, kin men dan út de ynlieding ôfliede. Mar wêrom stiet Äm. *schride* der dan wol as apart ferwiisartikel nei *skride* yn? Hjir is wol fan tapassing wat de bewurkers yn de ynlieding skreaun hawwe, dat "kleinere Unstimmigkeiten wohl nicht ganz vermieden" wurde kinne.

8. 'Grienmank'

Al blêdzjendewei komt men wolris wat aardige dingen tsjin. Ik wol hjir ta beslút in pear eefkes neame.

Sa jout Jensen foar 'jannewaris' *jannewârî*, in foarm dy't bot op Hollânsk *januari* liket. Yn it FUW stiet sawol *janewoo'ri* as *januar*. De lêste foarm fynt men ek yn it FUM en slút oan by Heechdútsk *Januar*. It WFO hat de lange foarm *janewoore*, dy't ek yn it Wangereagersk foarkomt: *jannewârî*. Dit wurd is in moai foarbyld fan hoe't de ienheid fan de talen by de kust lâns tochbrutsen wurdt troch de ynfloed fan it Heechdútsk.¹²

Hoe grut ek yn resinte tiid de ynfloed fan it Deensk - yn Noardfryslân dan meast it Sønderjysk - yn de Wiringhiird noch west hat, docht wol bliken út it wurd foar 'feearts'. Wylst it súdlikere Mooringer *tiirduker* hat, hat it Wiringhiirder *düürlääger*, dat ôflaat is fan it Deenske *dylræge*, oanfolle mei de útgong *-er* foar nomina agentis. In 'dier' hyt ek fan *düür*, Mooringer *tiir*, Dn. *dyr*, Hd. *Tier*. In arts hyt yn it Wiringhiirder *dochter* of *dokter*.

Dat de skiednis ek in oanpart hawwe kin yn de kar fan de stekwurden docht

¹². Dy ienheid is perfoarst net allinnich werom te fieren op ier-midsieuske Noardseegermaanske ûntjouwings, mar hat oant yn de 18de ieu bestien, doe't in soad kustbewenners troch de skip- en walfiskfeart sterke ferbinings mei-inoar en benammen mei Hollân hiene.

wol bliken út it stekwurd *juud*, 'joad'. Wylst Jensen (1927) idioam as *hî ës ën richdêen jûd, dî êwîe jûd, sy sûrt as ën jûd* en de wurden *jûdenbêngel, jûdennâz, jûdenskôl* hat, fine wy dêrfan yn it FUW allinnich noch it stekwurd *juud* werom en de gearstallings *juudenbörd* (plant) en *juudennäär* 'stienfrucht'. It lêste is winliken ek net botte komplimintus. It FUM folstiet mei it opnimmen fan it wurd *jööse*, 'joad'. It WFO hat de neutrale stekwurden *juud* 'joad', *juudenduk* 'doek foar de Föhrer klaaiïng', *juudenkuuken*, 'soart koeke', *juudsk*, 'joadsk' en *jüüdsch*, 'joadsk (fan godstsjinst)'. Yn it FUW is oars ek it wurd *türk* te finen, mei de siswize *hi buonet* (flokt) *as en türk*.

In soartgelikense 'suvering' hat yn it FUW net plakfûn ûnder de stekwurden *wüf*, 'frou, wiif', en *fumel*, 'faam, famke', dêr't allerhande sprekwurden en siswizen út Jensen syn wurdboek fan oernaam binne dy't tsjinwurdich as 'frou-ûnfreonlik' jilde. Soartgelikense siswizen binne ûnder *muon* 'man' net te finen. Dêr steane allinnich neutrale of positive útdrukkingen. It FUM is wat dat oanbelanget wat froufreakliker. It WFO jout hielendal gjin foarbyldsintsjes by de wurden 'frou' en 'faam'. In djipdollend artikel oer de man-frou-ferhâldings is skreaun troch Petersen (1992), de redaktrise fan it FUW. Hja ûndersiket oan de hân fan foarbyldsintsjes en sprekwurden yn in grut oantal wurdboekartikels de stereotypen fan man en frou yn û.o. de wurdboeken dy't hjir behannele wurde. It jout in moai byld fan sawol ideaalbylden as stereotypen yn ferskillende maatskiplike omstannichheden en tiden. Alhoewol't de manlju der yn de eardere wurdboeken ek net altyd goed foarweikamen, is in ûntjouwing te obstrewearjen nei in mear lykwichtige behanneling fan beide seksen. Dat jildt net allinnich it al as net posityf neamen fan man of frou, mar ek it feit dat foar allerhande slachteneutrale foarbyldsinnen net automatysk in manlik ûnderwerp keazen wurdt. It WFO is wat dat oanbelanget aardich slagge as modern wurdboek.

By it wurd 'Deensk', Wiringhiirder *doansk*, Mooringer *dânsch*, Fering *deensk* komme de âlde ferhâldings yn it grinsgebiet wer foar it ljocht. Yn it FUW en it FUM hat it wurd in útdruklik negative konnotaasje, bgl. *dânsch gjars*, 'min gers', *jü fait uler nân, jü mäi en üüljen dânschen fiiinj*, 'hja kin oars gjin man krije as in âlde Deen', ensfh. (FUM). It negative byld fan de Denen strykt mei de pro-Dútske hâlding fan it oergrutte part fan de Noardfriezen yn de tiid fan de strideraasje om Sleeswyk (1840-1920). It wurd 'Dútsk' hat yn FUM/W gjin inkeld foarbyldsintsje; net negatyf en net posityf. It WFO jout by beide wurden gjin foarbyldsintsjes.

9. Beshút

It mei dúdlik wêze dat de trije grutte wurdboeken fan de WBS aardich ferskille. It FUM en it FUW lykje dan noch it meast op inoar mar sjocht men nei de details, dan docht bliken dat dêr ek noch gâns ferskillen binne. Is it WFO as

taalbefoarderjend wurdboek goed slagge, in yngeand wurdboek fan it type fan FUM/W fan it Fering-Öömrang soe benammen foar de taalwittenskip ek noch hiel nijsgjirrich wêze. It werjaan fan it dialektysk ferskaat bliuwt dreech. It sil wol in yllúzje bliuwe om linige werjefte fan it dialektferskaat en brûkerfreonlikens yn ien wurdboek stal te jaan. Tige wiis kinne wy wêze mei it feit dat de redaksjes sa'n flyt dien hawwe op in krekte betsjuttingbeskriuwing yn de wurdboeken. Dy giet fier út boppe al it eardere dat oan wurdboeken fan it Noardfrysk ferskynd is.

*Fryske Akademy
Ljouwert*

LITERATUER

- ARFSTEN, R. 1965: *Fering Wurdenbuk (weesdring)*, Bi a Wik.
- ÅRHAMMAR, N. 1974: "Zu den neuen Richtlinien der Föhring-Amringer Rechtschreibung", *Nordfriesisches Jahrbuch* 10, s. 177-188.
- BENDSEN, B. 1860: *Die nordfriesische Sprache nach der Moringer Mundart*, Leiden.
- GANTZEL, A. & O. WILTS 1978: *Sölring fuar sölring Skuulen. Friesisches Schulwörterbuch Sylterfriesisch - Deutsch / Deutsch - Sylterfriesisch mit einer Formenlehre*, Keitum.
- JANNEN, R. 1995: *Wort- und Stellenregister zu Christian Johansen: die nordfriesische Sprache nach der Föhrer und Amrumer Mundart (1862)*, Amrum.
- JENSEN, P. 1925: *Die nordfriesische Sprache der Wiedingharde*, Hamburg.
- JENSEN, P. 1927: *Wörterbuch der nordfriesischen Sprache der Wiedingharde*, Neumünster.
- JOHANNSEN, A. 1967: "Eine nordfriesische Mundart, ein Hütejunge und ein Nachlaß", yn *N. A. Johannsen, útjûn troch V.T. Jörgensen, Hüsem*, s. 5-15.
- JOHANSEN, Chr. 1862: *Die nordfriesische Sprache nach der Föhringer und Amrumer Mundart*, Kiel.
- JÖRGENSEN, V.T. 1955: *Frasch-Tjüsch-Dänsch Uurdebök*, Hüsem.
- KELLNER, B. 1991: *Deutsch-Friesische Wörterliste, mooringer Mundart, auf der Grundlage des 'Frasch Uurdebök'*, Kiel.

- KUHN, H. 1961: *Nordfriesisches Wörterbuch (Probebogen), auf der Grundlage vieler alter und neuer Sammlungen und Vorarbeiten*, Neumünster.
- MECHLENBURG, L.F. 1854 (1991): *Amrumer Wörterbuch*, bearbeitet und herausgegeben von Reinhard Jannen, Kiel.
- NISSEN, M. 1889: *Nordfriesisches Wörterbuch in 10-15 Dialekten* (....), Stedesand (hânskriit universiteit Kiel).
- PARKER, T. S. 1993: *Modern North Frisian and North German. A case study in language variation and language change between languages in contact*, Co-Frisica XIII, Kiel.
- PETERSEN, A. 1992: "'Jedermanns Freund ist jedermanns Narr - jedermanns Braut ist eine Hure'. Zum Bild von Frau und Mann in der friesischen Lexikographie", *Friesische Studien I, Beiträge des Föhrer Symposiums zur Friesischen Philologie*, Odense, s. 171-203.
- PETERSEN, A., B. SJÖLIN, A.G.H. WALKER, O. WILTS 1994: *Freesk Uurdebuk. Wörterbuch der Wiedingharder Mundart auf der Grundlage eines Manuskripts von Peter Jensen (1861-1939)*, Neumünster.
- PETERSEN, A. 1994: "Nü äs 't sü wid", *Nordfriesland* 1994/4, s. 26-27.
- PETERSEN, E. 1973: *Deutsch-friesisches Wörterbuch*, Risum/Lindholm.
- RIECKEN, C. 1994: *Wörterbuch im Dornröschenschlaf. Zur Entstehung und Anlage des "Nordfriesischen Wörterbuchs" von Moritz Momme Nissen*, Co-Frisica XV, Kiel.
- SCHMELLER, J.A. 1827-37: *Bayerisches Wörterbuch*, Stuttgart/Tübingen.
- SJÖLIN, B. 1984: "Die Arbeit am Bökingharder Wörterbuch. Ansichten und Einsichten eines Wörterbuchschreibers", *Nordfriesische Sprachpflege* 9, s. 15-24.
- SJÖLIN, B., A.G.H. WALKER, O. WILTS 1988: *Frasch Uurdebök. Wörterbuch der Mooringe Mundart*, Neumünster.
- SJÖLIN, B. 1989: "Ein Wörterbuch zum Anfassen. Anlage und Anliegen des Mooringe Wörterbuchs", *Nordfriesland* 85, s. 17-20.
- SJÖLIN, B. 1991: *Fuon 'aab' bit 'würm'. Freesk Uurdeläst Freesk/Tjüsk/Tjüsk-Freesk*, Kiel.
- VERSLOOT, A.P. 1994: *"Fuß" und "Bein" in den modernen friesischen Mundarten. Eine strukturell-semantische Untersuchung*, Co-Frisica XIV, Kiel.
- WALKER, A.G.H. 1980: *Die nordfriesische Mundart der Bökingharde*, Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, Beiheft N.F. 17, Wiesbaden.
- WALKER, A. 1984: "Feldforschung und das Bökingharder Wörterbuch. Einige Erfahrungen aus der Praxis", *Nordfriesische Sprachpflege* 9, s. 15-24.
- WILTS, O. 1980a: "Zu einigen Neufestsetzungen der föhring-amringer Orthographie", *Nordfriesisches Jahrbuch* 16, s. 141-145.

- WILTS, O. 1980b: *Tjiisk - Fering wurdenbuk. Grundwortschatz Deutsch - Friesisch*, Bredstedt.
- WILTS, O. 1982: *Sjiisk - Öömrang wurdenbuk. Grundwortschatz Deutsch - Friesisch*, Bredstedt.
- WILTS, O. 1983: "Sprachplanerische Aspekte der nordfriesischen Lexikographie", *Friserstudier III*, Odense, s. 9-24.
- WILTS, O. 1984: "'Vom Benutzer aus' - Zu Anlage und Gestaltung des föhrer- und amrumer-friesischen Wörterbuchs", *Nordfriesische Sprachpflege* 9, s. 32-40.
- WILTS, O. 1986: *Wurdenbuk för Feer an Oomram. Wörterbuch der friesischen Gegenwartssprache von Föhr und Amrum*, Amrum.
- WILTS, O. 1993: *Friesische Formenlehre in Tabellen I: Wiedingharde*, Husum.